

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Konrad Borek

„Nie tylko derby - piłka nożna w LKS jako metapraktyka kulturowa: studium przypadku z powiatu krośnieńskiego”

Promotor: prof. dr hab. Janusz Barański

1 czerwca 2023r.

Dysertacja doktorska *Nie tylko derby - piłka nożna w LKS jako metapraktyka kulturowa: studium przypadku z powiatu krośnieńskiego*, stanowi próbę, prowadzonej w duchu fenomenologicznym, antropologicznej analizy organizacji dwóch klubów piłkarskich - LKS „Victoria” Kobyłany oraz LKS „Zorza” Łęki Dukielskie. Uwzględniając historyczny, społeczny i kulturowy kontekst powstawania i działalności tych sportowych organizacji, umieszczając je w szerokim kontekście lokalnej kultury, stara się odsłonić złożoną sieć znaczeń w jakiej pozostają one zawieszona. W oparciu o zebrane dane etnograficzne, na które składają się zarówno źródła zastane (kroniki, artykuły prasowe, opracowania lokalnych pasjonatów historii, strony internetowe czy media społecznościowe), jak i wywołane (częściowo ustrukturyzowany wywiad pogłębiony, obserwacja uczestnicząca, luźna rozmowa) koncentruje się na przedstawieniu sposobów działalności Ludowych Klubów Sportowych, podejmowanych przez ich twórców strategii i taktyk mających służyć skonstruowaniu sprzyjających warunków do uprawiania piłki nożnej na prowincji. Część z nich stanowi przykład adaptowania sprawdzonych w przeszłości dróg pozyskiwania przychylności otoczenia, wykorzystywania *znajomości, układów*, rozmaitych osobistych kontaktów i zaprzęgnięcia ich w piłkarską, kulturotwórczą maszynę, praktykowania wzajemności, wspólnotowej solidarności czy też *zaangażowania*. W zbiór ten wpisują się także działania *quasi-magiczne*, dodatkowo wiążące uprawianie futbolu ze sferą codziennego życia, w których piłka nożna nie tylko objaśnia doświadczaną rzeczywistość, ale także pozwala aktywnie na nią wpływać, brać za nią odpowiedzialność, doświadczać własnej sprawczości. Piłkarskie praktyki w LKS są zatem heterogeniczne i różnorodne, posiadają zarówno swój wymiar praktyczny jak i symboliczny, odwołują się do praw przyczynowości, jak i partycypacji. Nie pozostają one także w oderwaniu od dynamicznie zmieniających się wyzwań i możliwości, jakie niesie współczesny, coraz mocniej zglobalizowany,

skomercjalizowany i zindywidualizowany świat sportu. Miejscowe kluby już od dziesięcioleci są wszak włączone w narzuconą odgórnie, sztywną strukturę ligową, nadzorowaną przez okręgowe związki piłki nożnej. Działalność w takim organizacyjnym kontekście stopniowo wymusza na nich zmiany w miejscowym piłkarskim obyczaju, spełnianie określonych, proceduralnych i regulaminowych wymogów, nieuniknione zmierzanie w kierunku profesjonalizacji. Wyraźnie koresponduje to zresztą z marzeniami i aspiracjami samych działaczy, zawodników i kibiców, którym praktykowany lokalnie sport, nie tylko samo kopanie piłki, lecz także sfera „robienia futbolu”, dbania o jego infrastrukturę, własnoręcznie wykonywane udogodnienia, eksperymentowanie z nowymi sposobami finansowania etc., dostarcza możliwości ucieleśnionego, praktycznego, bezpośredniego uczestnictwa w zmityzowanym świecie globalnej popkultury, której futbol stanowi ważną składową.

Lokalny klub piłkarski to jednak przede wszystkim miejsce, gdzie może dochodzić do wielopoziomowych negocjacji pomiędzy tym, co oddolne, żywiołowe, niekiedy spontaniczne, zdominowane przez mit czy rytuał oraz tym, co odgórnie zadekretowane, narzucone, ustrukturyzowane, zracjonalizowane. Działalność w ramach Ludowych Klubów Sportowych można zatem opisać jako rodzaj performatywnego wytwarzania i potwierdzania wspólnoty, jako jeden z głównych wątków, punktów węzłowych, na których owa wspólnotowość może się osadzić. Choć sposób organizacji Ludowego Klubu Sportowego zapożycza coraz więcej schematów działalności, funkcji czy struktur z profesjonalnych klubów piłkarskich, a te ostatnie stanowią dla miejscowych działaczy ważny punkt odniesienia, można napotkać na ich osobliwe, twórcze przeformułowania. Zadania realizowane w ramach LKS nie są sztywno przypisane do konkretnych ról i nie realizują odgórnie rozpisanych scenariuszy. Prezesi, trenerzy, działacze, kierownicy drużyn czy opiekunowie stadionu to bardzo często pewne obiegowe tytuły przypisane do działających jednostek, które w ograniczonym stopniu determinują zakres zadań, którym owe jednostki się oddają. Stadionowa praktyka często odbiega od sformalizowanych kategoryzacji, wymaga sporej elastyczności w zapewnianiu klubowi powodzenia i wypracowywaniu jego sukcesu. Co więcej, w obrębie tej instytucjonalnej struktury pojawiają się osobliwe szczeliny w postaci nieprzewidzianych przez zracjonalizowany, światowy piłkarski system ról lokalnych „odmieńców”, szamanów czy proroków.

Wszystko to sprawia, że futbol uprawiany na peryferiach jawi się jako bardziej demokratyczny, wspólnotowy, skarnawalizowany, spontaniczny i żywiołowy, niż jego popularna wersja podziwiana najczęściej za pośrednictwem szklanych ekranów. Jest

szczególne rodzaju praktyką zakorzenioną w świecie kulturowo podzielanych emocji, różnorodnych cielesnych i zmysłowych doświadczeń, wykorzystującą i ożywiającą dostępny świat znaków i symboli, dokonującą ich przekładu na bardziej współczesny, łatwiej zrozumiały język świata sportu. Równolegle dokonuje swoistego udomowienia tego języka, nasączenia go treścią konkretnego życia, dostępnego za pomocą ciała i zmysłów. Wszystkie te działania sprzyjają konstruowaniu przedstawienia kulturowego, szczególnego rodzaju performansu, podczas którego wspólnota nie tylko ma okazję zaprezentować się względem innej, rywalizującej na tym samym boisku, ale także zdać egzamin przed samą sobą, stać się dla samej siebie widoczną, namacalną i dostępną. To właśnie mecz i przestrzeń stadionowa dostarcza zasobów ku temu, aby móc wypróbować, testować siłę poszczególnych węzłów spajających wspólnotę, dostrzec pola, na których toczy się konflikt pokoleń, obserwować zmiany kulturowe czy też wyrazić nostalgię za minioną przeszłością.

Szczególnym typem meczu piłkarskiego, zarówno w perspektywie lokalnej, jak i globalnej, jest mecz derbowy. Na jego semiosferę wpływają nie tylko opowieści o dotychczasowych zmaganiach zwaśnionych rywali, ale także cały zbiór znaczeń wykraczających poza sportową rywalizację. Aby zatem zrozumieć jej głębsze, kulturowe podstawy, odsłonić fundamenty, na których została ona ufundowana, należy wziąć pod uwagę cały złożony kontekst kulturowy w jakim się odbywa. W przypadku zespołów z Kobylan i Łęk Dukielskich mecz derbowy odsłania nie tylko wielowymiarowe historyczne relacje, obejmujące religijne, polityczne, ekonomiczne i kulturowe zróżnicowanie, nie tylko przyciąga uwagę bogatą, zfolkloryzowaną oprawą piłkarskich widowisk, ale także obrazuje proces przemian, w jakich te dwie społeczności nieustannie uczestniczą. Ekspresja lokalnych antagonizmów nie jest zatem zjawiskiem, które pozostaje niezmiennie na przestrzeni dziejów, nie jest także niewrażliwe na sytuacyjny kontekst, lecz wplata się w społeczną dynamikę przyciągania i odpychania, w której wzajemna wrogość równoważona jest okazywanym sobie na rozmaite sposoby zaciekawieniem, a nierzadko i sympatią. Piłka nożna tym samym może być rozumiana jako metapraktyka kulturowa, jako integralna część kultury, symboliczne narzędzie sensotwórcze, które porządkując doświadczaną rzeczywistość codziennego życia dostarcza zarówno poczucia zakorzenienia w lokalnej historii i tradycji, jak i umożliwia jej przekraczanie, otwieranie się na to, co nowe, oraz stawianie czoła wyzwaniom i wykorzystywanie szans, które ono niesie.

Konrad Back

